

ЧЕДИ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ АҚША ШЫҒЖАМЫРЫ — ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУНГА ЧУГУЛА ЧУУЛ

«Тыва кобальт» комбинат туудунда чазаныччылардын коммунисттик куш-ажыл бригадасы ол улук коллективте калбарган социалистик чарыктын бири черин ээлеп турар. Чазаныччылар В. Кузнецов, С. Кудер слар хун бурунуң ажил нормасын доктамаал ажыр кууларын, чүгө эки шынарлык продукцияны булуруп ундуруп турарлар.

Куш-ажылчы оруктап

1958 чылда комсомолчу кыс Төлүш Осурова Мешкейи амдыралыгына туугундубас чыл болуп арткан. Ол чытын ою ооз төрөн чери — Чөөн-Хемчик районун Ленин аттыг колхозу бызаа ажаалачы кылдыр хулаоп алган.

Мал ажылыга ажилдаарын ол бичинден күзөп чораян. Чаптангы бичин бызааларын ойлорып, суттарып тургаш доктурлары анаа чок, оон бичинден чаңчыгып калган ижи ышпаш сагындырып турган. Бичин бызааларын ислерине өмзирип, кышкы үйдө доруга бергенерин тургузу азырал, агаар-ламыр — ол-за бүгү ажалдарга өртөн арке, кезеке орайга чыгып ажилдаар дээр ол, болуунун дейиш уттурган турган.

Төлүш Мешке, ою үе-череги чамдык аймактарын шын эвес утай берип ышпаш, ат-адар сүрбөсү, болуун адым салгып — алдыр дээр көкүктөндөрүн күзөөсүн. Алар, мактал аксеткилдиг болуун иштин болу сурап келген. Оон кызмаккай куш-ажылын үнөпөл, колхозчу аныктарга, комсомолчуларга үлгөр-чөкө кылдыр баштайгы улаада хана пардалганын чырып берген. Удатпалда анык бызаа ажаалачынын аты артында хүндөлүк сымбазына-га өскө мурнакчы малчыларын арамына көстүп келген. Ленин аттыг колхозту баштар чери ажал-ишчи кыстын мурнакчы куш-ажылын өртекти белет-биле ийи улаа демдөлгөн.

1958—1959 ажал-агы чылында Мешке Осурова төрөн колхозуна 125 бызаны менши, семис күштүгү кылдыр доктурчар дуаганан. Ол зылын ВЛКСМ-ниң Чөөн-Хемчик райкому малчы кыска Хундузөл бижакты тывыска.

Куш-ажылга анаа чүткүлдүг комсомолчу чамдык хостуг үнө-риде саанчы улгаларын иеле-

терин сактып, анаа өөренип ап турган. Оон-биле анаа ийги күзөл тывылган. Ол саанчы болу-сап, болу ол харысалгалыг ажилга белеткей берген.

1960 чылдын агаинде Мешке дээр колхоз баштар чери оон дилең Бугулар 10 саар инекти быжылган. Саанчы кылдыр хулаоп ап, анаа ишгедил көргүс-кени дээр ол иштинде өөрүп тура-лаа, баштайгы үйдө анаа дуржулга, чаңчык өвөштү ижи-ге саанчыларга белен эвес бол-ган. Ичталы-даа чүткүлдүг кыс ол бергенде туролбаан. Анык саанчы мурнакчы дуржулгаларын солундаран, жуналдардан номчуп өөренип, хей чылда саанчылар келген, эш-өөрүнүч арка-мергежилдин шингедил ап турган.

Партияның XXII съездинин болуп эртип турган хүнеринде № 1 сүт-баран ферманын саанчылары стеза мурнуна калбарган социалистик чарыктын түнөлдүн үндүргөнөр. Анаа анык саанчы Мешке тилекчи болуп, саар инек бурунунен 1273 литр сүттү сагган. Рай-кушом болгаш партия райкому комсомолчу саанчы Мешкеин кызымаккай куш-ажылын үнөпөл көргөш. Хундузөл бижак-биле шанданан.

Куш-ажылы көргүзүлгөрү белик болуундан аныгы ол хей-иниңин ажылына база иденкейлиг кирип турар. Аныгы үйдө ул колхозтун бүгү-ле ажал-агыларында колхозчулар партияның XXII съездинин материалдарын өөренип турар. Комсомолчу Төлүш Мешке ул съездинин материалдарын фе-манын ажилдагыларына та-ныштырар агитатор хулаагезин эки күүсөдүп, Тыва АССР-ниң Дээди Советинге сойгудалар талазы-биле тайлыбыр ажылын чорууп турар.

М. АРАҢЧАА.

Ажаалга кассаларына салымшынар, үш хуулу иштиги ойнашкыны чызының облигацияларынын болгаш акаша — өткерсел лотереяларынын билеттерин тарадылазгы ССРЭ-нин улус ажил-агынын хөгжүдериңе, СЭКП-ниң XXII съездинин шийгирлерин ботталырына дузалап турар. Күрүнениң саары-газынга чонда акаша-хөргөңнү кирерин улам кушталдыр соруга-биле ажаалга кассаларын, күрүе чээлиңге болгаш акаша шыгжамыр хөргөңге дузалаар комиссияларынын ажылына хей-ни-нин көрүдөзүн чорудар дугайында доктаалды облукүүсом бол-гаш профилелдериниң область чөвүдөлү хулаоп алган. Көрүдө-зүн соругаларынын дугайында чүдүдү болгаш ажаалга касса-ларынын салымчыларынын «Шың» солун редакциясына кирген чам-дык чагааларын моон аадаан пардымак.

КҮРҮНЕГЕ-ДАА, ЧОНГА-ДАА

Партияның болгаш совет улустун жол экономиятыг соругазым болза ийи он чылдарың дургуунда ком-мунисмдин материал-техникалыг ба-засын тургузары болурун база оңу тургузарына хей-хей акаша-хөргө-ңнү негеттерин партиянын чаа Программасына айттыган. Ол акаша-хөргөңнү мөөнөзүңгө чонун салымшынарды база немере болур.

Хамаатыларың кирип турар салымшынарды ажаалга кассалары күрүңге чөөлү чүрүү-биле шил-чи-ли бөөргө, ол акаша-хөргөңнү улус ажал-агынын болгаш социал-дуал-тазы талазы-биле темгелерин акаша-лазыларына ажалга, ичтангы совет улустун улам-на өзүп турар материалдыг болган культурутуг не-геттерин хандыларына бараан болдуруп турар.

Материалдыг өртекти чүүлөр бүтү улустун байлаа болуп бистин чүрүвүстө ажаалга кассалары улус-тун акаша шыгжамырын бүтү-лө чөрдө хулаоп ап турар. Ол касса-лары миллион-миллион ажал-ачы-нынар, албан-хаачылар болгаш колхозчулар ажылан турарлар. 1961 чылда ажаалга кассаларына салымшынардын хемгезин 900 миллион рубльге көвүдөдүрү күрү-сө бийгедиле көрүңгөң. А салым-шынардын ийги түнү ам бир мил-лион рубль чөвүлө рубль чөвүлө, азы 1955 чылда өзүп турганга уур ийи ажал катар өзүп турар.

Бистин Тыва республиканын ажаалга кассаларына акаша шыгжа-лы турар чонун куш-ажылы шыгжамыры 1945 чылда 250 муң рубль турганын 1961 чылда 4 миллион чыгаш рубльге чедир, то-дугайларга 15 катар өскөн. Ажаалга кассаларына акаша шыгжа-лычылары 1945 чылда 2466 киши турган болза ам 32058 ажи чедир өскөн.

Шыгжатын акаша-хөргөңнүң күсө-биле бистин республиканын ажалгы чонлары 200 ажал чык-а аматшаларынын, 2000 ажал мо-лойдиктери, 500 кире шындо-ларын, деп чүрү болгаш даарынар дыз хей машиналарын, радиопрем-иянестер, хевтерин дээр өскө-даа чүдүлери сазы алганнар. Устун-де саанчы болза республиканын чүрттатыч чонунун чагай аймак-ралынын өскөннү база Коммунисттик партия болгаш Совет чаапка Тыва-

— Ийет, даг-дугу болгаш кобальт комбинаттарың туудуп турар бис, оларнын тууду арай-ла оожум ооруп турар. Харын оңу дүргөдөдөрүң дугайында хамарышкыч чөрдөгө й-түшканы берсе чогуур боор, Никита Сергеевич — деп, чыткан төвө ак-сыне каммыл кирген дээр ышкаш, ол орта дилей тыртып кагдым. — Ажарбас, оңу сокуурган көр-чүс. Ол комбинаттарыңа продук-циясын республикадан төп район-нарже чүнү-биле өсөөртү бис, де-мир орук чок-ла болгай—дизи. — Машина оору-биле өсөөртке, төп районнардык бидурүлгөргө чедир бис — деп кагдым. — Кажарын көрдү бе! Мурнай комбинаттар тургузуп алган, оон соонда «моңу чүңү-биле дажыр бис» — дигеш, дээр орук туутуруп алдыр дээр тур, ха-ха-ха! — деп баштанкы кагдым.

«Чок хууанын иштинде Тывага демир орук келер чүгөзүгү тур эвес» — деп болаш, — жайын и-чыл боор, Никита Сергеевич — деп кагдым. Новосибирскийн ол чөвүдөлү хура-лыга чүвө чугаалап тургаш бурят-тарын хойжурларын, чытчыларын кукурузуларынын эш Н. С. Хрушев мактап тургаш, Тыванын мыңа деп онза-ла мактап чугаалаан: — Буряттарын, тываларын дына-лары менэ таалаңчык болду. Инаа тава бедик дүктүттери ап турар. Тыва — Совет Эвилелиниң өт-бү-рөнде анык республика болгай, ол ичрезинде кайи хире казларын ки-жизилди алганнун база олар бил-гелери кайи хире кайгамчык шингед-ил алганнун көрүсөм. Эш Н. С. Хрушев мыңа дээрге залда олурган ийи муң ажал кижилер димиттиг адыш чыскаашкыны-биле оңу уткуп алган. Ол өстөр бистерге, тывалар-га үнөлөп ханмас улук мак-тал, дигел болуп, сагын-сеткилдэ кайгамчык хаймыктырган.

Шак оон-биле эш Н. С. Хрушев бүтү совет кижилерин болгаш бис-тин Коммунисттик партиянык мур-нуңда Тыва АССР-ниң улам ийги хөгжүдөүдөгө чагай йөрөдди салганнун адынаш, хей-зымыс улам-на кирип, партиянык ленин-ин национал политказаның кужу, оон ажалы ол хире деп чүвөң өөрүп адынап олурган бис. Коммунизмдин тилегези дээр, акаша-хөргөңнү амырал-чуртталга дээр ажалдарымыс — төгүлү Чымыштың — алдарыг XXII съез-дин улук чагай шийгирлерин бот-тадырып турарымыс ол болур.

Көпөктөн — рубль камнаттынар

Ажаалга кассаларынын салымчыны болганын бээр он чыл ажал тур. Бо дээрге ботла-лаа, иштинге-ла ажалгыт чугула херек. Салымчы-нын кассата шыгжатын акаша акаша-ла шимчөөшкүн чөв чытпас, ол иштинде, бистин чонун өргө-ажыныга хун бурү, харын шак бу-ру хөргөдөдүрүп турар акаша-хө-ргөңнү сайгарытканыга, шим-чөөшкүңгө немере боор киржи-п турар болгаш салымчынын улус-туунга ай, чыл өртөн тууду-на оруга болуп хуу немере өзүп турар. Мынтангыш күрүнениң ажаалга кас-сазынын салымчыны ижил болуга-лаа, иштинге-ла ажалгыт хөргө-кө киржип турар мең деп чоргарынып болур. Көпөктөн — рубль камнат тынар болгай.

М. ДРЕСВЯННИКОВА, ажаалга кассаларынын талкылы Сажагалдай суур.

Ол — бистин

Эзелтеги шалымы алгаш, өг-бүдөнн хөргөдөлгө үнөр чар-гыларын санап, оон ар-кан хостуг түнү ажаалга касса-зынга шыгжатын, хуула деп-тержигеңмең кири бижилең ап чачыккан мен. Ол дээрге акаша ажалгыт, эңтиг болгаш бистинге бажы шыгжамыр. Оон дузаны-биле бажы иштин эилел-хөргөң-дериң-лаа, автомашинаны-даа са-дып ал болур.

Дык ур чылдарын дургузу-ла ажаалга кассанын салымчы болуп, оон ажалы көрүп келдим. Күрүнениң ажаалга кассалары — ол чонуну, бистин. Оңу кири бурүзү ажалдар херек. Куш-ажылы чонун дугайында бис-тин төрөн Совет чаазымыс өө-рүп чыттиргенин илереттик.

В. ГАПАНЕКО, саджым.

Ажыкты болгаш идегелди

Бодунуң күш-ажылы акаша-хө-ргөңнү күрүнениң ажаалга касса-зынга шыгжатын ажалгыт артык ээтиг, ажалгыт болгаш идегелди чери биле мен. Кассата шыгжа-ты ажалгыт хөргөңнү шөв-биле ап, хөргөдөдүрүп өшкөн каар. Оң идегелди магазылың кыг-га-ла билдинир. А бажыга болгаш ботка хей түнүгү ажалың кагалал ап чортуру бижик магазыла чөв-ла болгай: чыгыр-лаа, орталым-лаа болур, өрт болгаш өскө-ла та-варылардан ол ажал-за ажал чөв болур, агиттинисе лотер-каража таарыжар. Идыг фактыларын амы-ралдан билер-даа бис.

Күш-ажылы амыралымын баштайгы хүнеринде-ле эш-өөрү-ңүң сүмбөзүн Бугулар ажаал-га кассанын салымчыны бо-дуп, оң дөстөрүңгөң алган мен. Ол менге идегелди, ажалгыт. Оон ажалыма болгаш казым-биле Украинага болгаш Крымны мурну өринеде өшкөл ужу-дузалыг па-дыштыкта чөргөң-даа чорувус.

Г. СОЛДАТОВ, чүрүчү.

Ужөн көпөк-биле хол шагы

Акаша өт-хөргөң лотереянын негеттерин солданд номчуп көр-гөш, 1961 чылда оңу үшкү үндүрү-лүг билеттеринден садып ал-гын бодой берген мен. Шаан-Арм хоорайнын Чааты кубуучулугуна № 3 магазынче чөвө бээрине оңа 3-ле билет артык. Оларын менэ садыр дилээримге саджым эш Колюкина—эңне акаша-хөргөң-дериң артык боор, ап көрүңө-р деп чугаалады.

Ол билеттериниң дузаларын тулаштырып көрүңгө оларнын бир-ээринге 25 рубль өртекти хол ша-гы таварышкан болду. Ол ойнап алымыктын алаач, дортук үндү-рүшкүнүң билеттери база садып алган мен.

Х. ТАНЗЫН-ООЛ.

Улук-Хем районда харылаа шугумунун монтеру

Бистин дузалакчымыс

1953 чылдан бээр-ле Ак-Довурак суурда ажаалга кассанын доктаа-л салымчы болуп келим. Салымчы болганы баштайгы хүнү ажаалга кассанын контролөрү менэ ажаалга кассанын салымшынардын хө-вирерин тоймырлар берген кан-дырын шилеп азыр билер ийен. Ичталы менэ солургалды болган улугула (ойнашкыны) хөвирин шилеп алган мен. Бо таварыгала ажаалга кассаны салымчы кижиңиң шыгжатын акаша-хөргөңнүң оругазын хуу барымдалап төвөр, а ойнашкыны көрүр-биле төвөр. Бистин ойнашкынын тиражы чыл саанында ийи улаа болур. Бо аралында үш улаа «акаша-хөргөң» ойнашкыныга таварышкан мен. 26-гы тиражта менэ агар са-ныкта 334 рубль, а 35 болгаш 36-гы тиражтарында — 2597 рубль түнүгү ойнашкынар таварышкан

Барымт-Хемчиг район.

Совет аныктар, артыкшылыг ажалгыты ажаалга кассанын шыгжатымын!

Партияның Төп Комитетиниң өтчөдүн дынааш, съездин бистин Комму-нисттик партиянык иштиги, даштык политказын буруну-биле чүдүлү деп дөпкө, беш муң кижилер ма-даан чыгыс үн-биле колдорүргө, залды ишти дээрге, кызыл чөкө шыза алган улук калбак шөв-биле дээр. Ол ышкаш, партияның Про-граммасын, Уставын база-ла чагыс эл-сетки, күзөл-сорук-биле бол-лаа соонда, бүгү делегаттар олут-тарында тургаш, өзүк чоң димиттиг адыш чыскаашкыны-биле партия-ны, оон ленинчи Төп Комитетин алап-бөзөгөн лозуннар-биле байыр чедирип турганнар.

— Коммунизм делегериз! — деп орутпаш, — биза коммунизм! — деп, французтап, — коммунизм мандуу-кай! — деп моолдап, — коммунизм бажай! — деп кыдатпаш октаан ло-зуннар димиттиг адыш чыскааш-кыныра-биле колжуа-хожуа, адык-тык соода, ам азыр соосаа. Партиянык тилекти — «Интернациона-лдык чүс ажал дылдык кырында ир-лашкыны соода партиянык XXII съездин ажилды доосаа».

Ул уралды хаап тургаш СЭКП ТК-нын Бирги секретары эш Н. С. Хрушев: — Соруга билдинир, ажал-хөргөң дээр эштер! — деп кы-гарган.

Партияның XXII съездинин төө-гүлдү шийгирлерин, оон бадылаан чаа Программаны бүтү совет кижилерин коммунизм дээр демиске-лине тода, билдинир, херек кырында ботталдырар планын, ажалыңды улук программаны деп чүвө кыгма-лаа билдинир. Ам республика, область, край, район, колхоз, совхоз санаа-ла партиянык ол төгүлдү съездини-киң документтерин чүгө өөренип турар эвес, харын херек кырында ботталдырар эзелден.

Чоокта болуп эртен бистин рес-публиканың партия активиниң, Си-бириниң көдөз ажал-агы ажалдак-чыларың чөвүлө хуралды болгаш ам район санаа-ла бооп эртин ту-рар партия активтериниң хуралда-рына 1962 чылда болгаш оон соон-да-даа үйдө канды-канды ажал-хөргөңнү күүсөдүп тургаш партия-ның Программаны ботталдырарын дугайын чугаалашкан болгаш чуга-лаздыр турар.

хун, ай, хонук халас эртерибейн со-вет кижиги бурду ойнашкан ажалы-га кара-кызыл чүткүл-биле хонук салбайн ажилдаар ужуруду.

1962 чылда бистин республикага тарылга шөлүң 342 муң гаа чедир, а бу бургузунан — 12,6 центнер дүжүттү алды. Оон иштинде куку-рузунун шөлүн 32,000 гага чедирер болгаш оон га бургузунен 300 цент-нер ногаан массаны өстүрүп алды. Эске-даа культуруларын тарылга шөлү улгалдыр. Бо дугайында Бай-Хаактын ажилчы чонунга илектеп турдум, «Межегей» совхозунун ку-курчакчы Петр Пикало: — Мен 100 ажал га кукуруза шөлүнүң бир га-зындан 1000 ажал центнер дүжүттү алдыр мен—дээрге, «Кызыл партизан» совхозтуң кукурузачы Юрий Руб-цов: — Мен 900 центнер дүжүттү алдыр мен—деп, эжинге чугаалаш, Пика-ло соңдарыңа кыйгыраш.

Мал ажылыңды талазы-биле бис-тин республика 1962 чылда инектер-ин 7,2 муң башка чедир өстүрер деп чугаалаарыма, мурнакчы каларчы Шилги боланып олурга: чоғум ке-лиңде баргаш бистин республика-нын мал-таразын кайи хире өстү-рер бис?—деп айттырды.

— Чижээ, 1965 чылга чедир та-рылга шөлүн 450 муң гага, оон ийги дүжүдүн 25—40 миллион башка, малды, эл мангыга койнуң болш сааны 1,6 миллионга, а 1970 чылга чедир 3 миллионга чедирер деп болаан бис—дээримге, кижиниң тил кайгаары аажок.

— Чаа, индыг болза черле тап-ты кызар апар, ол дугайында аал-чуртка баргаш чугаалаар, орга-низастаар апар мен, тандычылар черле шыдар-шыдаар — дигеш, Шилги таанкылай берди.

— Бистин Тыванын дугайында партияның Төп Комитет ады са-лымын ажалгыт чугула херек ажалды чүткүлүстү, алган хүлө-лөргөсти ажыр хүрөдөдүрүс—бистин чугула хулаагезис. Силерин санап-оинашар черле чүткүлдүр, эш Шилги—дигеш, эш Н. С. Хрушев Тыванын төлөөрүнүн чымы-биле хүлөп ап, анык алазы оду-кызы эргөдөдүрүп турганы ышкаш турганын сакты хонуп келдим.

Партияның XXII съездинин деле-гаттарынын Совети чыгып, ча-гыт бадылашыңа кирер эштерин аттарын төлөвөлөп турда, Төп Комитеттин кезигүүнүн кандида-лыг СЭКП Тыва обкомунун бирги секретары эш С. К. Тока—дээр-ге, эш Н. С. Хрушев олурган: «Обла-стың эвес, а республиканың партия

